انتخاب

قصائد حکیم قاآنی

منظور شدہ

برائے امتحان منشی

باہتمام

احقر زمن محمد حسن

در انوار المطابع لکھنؤ مطبوع گردید

قصائد حکیم قاآنی

مشمولہ امتحان منشی و ایم اے مسلم یونیورسٹی
علی گڈھ

باہتمام احقر العباد

محمد حسن

در انوار المطابع لکھنؤ مطبوع گردید

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

(۱) قصیدہ در مدح علی بن موسیٰ الرضا علیہ التحیۃ والثنا

۱ گردوں تیرہ ابرے با ہداداں بر شد از دریا — جواہر خیز دگوہر ریز دگوہر بیز دگوہر زا

۲ چو چشم اہرمن خیرہ چو روئے زنگیاں تیرہ — شدہ گیتی ہمہ چیرہ بفرش علیت سودا

۳ شبے گوں چوں شب عاشق گرفتہ چوں دل عاشق — باشک دیدہ وامق برنگ طرہ عذرا

۴ تنش با قیر بودہ دلش از شیر آمودہ — بروں چہرہ سر سودہ درونش پر لؤلؤ لالا

۵ بدل گلشن تہی زنداں گہی گریاں گہی خنداں — چو در بزم طرب رنداں ز شور قہقہہ صہبا

۶ چو دودی بر ہوا رفتہ چہ دیوی مست و آشفتہ[1] — زدہ پس دیبا سفتہ ازتی چیرہ بر خارا

۷ شدہ خورشید نور افشاں تبارے جرم او پنہاں — چو شاہ مصر در زنداں چو ماہ در برج در یلدا

۸ دیا ور تیرہ چہ دیگران نہفتہ چہرہ روشن — دیار روشن گہر بہمن شدہ در کام اژدرہا

۹ لب غنچہ رخ لالہ بدل آوردہ تبخالہ — ز بس باراں ازاں ژالہ بلطف گلشن و صحرا

۱۰ ز فیض او دمیدہ گل شسیدہ طرہ سنبل — کشیدہ از طرب بلبل بشاخ سرخ گل آوا[3]

۱۱ عذار گل خراشیدہ خط ریحاں تراشیدہ — ز بس الماس پاشیدہ بباغ از ژالہ بیضا

۱۲ ازو اطراف خارستاں شدہ یکسر بہارستاں — وزو ہر سنگ نگارستاں زمین از لالہ حمرا

---

[1] باریک [2] آشفتہ و پریشاں شدہ باشد [3] مخفف آواز ست۔

فگند بر چمن سایه دمن را داده سرمایه ۱۳ چمن زد غرق پیرایه چو نرگس شاهد رعنا

ز بیمش مرغ جان پرورد ز بیمش زهره را در بر ۱۴ چو او چون اژدها غرد دریا چون دهن کشد اعیا

خم و شد هردم از گردون که پوشد بر تن موی ۱۵ ز سنبل کسوت اکسون ز لاله خلعت دیبا

نشاند بر چمن ژاله و ماند از دمن لالی ۱۶ چنان از دل کشد ناله که سعد از فرقت اسما

کنون از فیض دلبستان نماید از گل و ریحان ۱۷ برنگ چهره غلمان ببوی طره حورا

چمن از سبزه و سنبل بمال خلخ و کشمر ۱۸ دمن از لاله عبهر طراز تبت و یغما

زبس گلهای گوناگون چمن چون صحف انگلیون ۱۹ تو گوئی فرش سقلاطون صبا گسترده در مرعی

زبس چون بال فرخ رخ گلستان غیرت خلخ ۲۰ همه چون نوش در پاسخ همه چون سیم در سیما

ز بس لاله ز بس نسرین ز بس نرگس چمن مشکین ۲۱ ز بوی آن ز رنگ این هوا دلکش زمین زیبا

گل از باد و ز ژاله بر زبان ز آن مشک تشتن ز آن ۲۲ سپه بنمود شگفت از آن کستا و عنبر سارا

ز ژاله دیده نرگس نرگس ز نو در بستر دل ۲۳ دمن چون وادی ایمن چمن چون سینه سینا

چمن با سوسن و دلبستان صفت انیدر صحن گل و ریحان ۲۴ ز گیسو لاله نعمان ز گیسو نرگس شهلا

تو گوئی اهل یک کشور همه با یا نهند سر ۲۵ جهان در خشک سالی مر سحاب ابر استسقا

چمن از فرق و دیبا تا ز آن بدست چپ ۲۶ سه طوبی ز فرشاه دین برین گنبد خضرا

هر برهه بیشه امکان نهنگ لجه ایمان ۲۷ ولی ایزد مثال علی عالی اعلی

امام ثامن ضامن حریمش چون حرم آمن ۲۸ زمین از حرم او ساکن سپهر از عزم او پیدا

نهال باغ علیین بهار مرغزار دین ۲۹ نسیم روضه یاسین شمیم سیم و جسم طه

له جا مسیحا تمیمی باشد که آنکا بجهت لفظ احمد لو شده که کتاب ترسایان است که مراد انجیل یحیی باشد که جا مسیحا بیا باشد که در ملک روم و فرنگ یافته شد

سحاب فضل را قطره ریاض شرع را لاله ۳۰ خرد به چهره او داده رواں از مهر او شیدا

زجنبش مهر گیتی فروز زنده لبش یاقوتی از زنده ۳۱ ازاں جان خرد زنده ازیں لعل سخن گویا

زجودش قطرهٔ قلزم ز رویش پرتوے انجم ۳۲ خیالش قبلهٔ مردم رواں آتش کعبهٔ دلها

بهشت از خلق او بوئی محیط از جود او جوئی ۳۳ بجنب حشمتش گوئی گدایاں کنبد مینا

ستاره گوی میدانش هلال عید چوگانش ۳۴ ز نعل سم سمند انش غبار تودهٔ عنبرا

قمر لنگے ز رخسارش شکر طلحے ز گفتارش ۳۵ بشر را مهر و دیدارش نهاں چوں روح در اعضا

زمیں آثاری از حزمش فلک مشاری از عزمش ۳۶ اجل در سینه از رزمش نهاده دم زدن یارا

خرد طفل دبستانش قمر شمع شبستانش ۳۷ بمهر چهر رخسانش ملک حیراں نماز حرما

نظام عالم اکبر قوام شرع پیغمبر ۳۸ فروغ دیدهٔ حیدر سرور سینهٔ زهرا

ابد از هیبتش آنے فلک در مجلسش خوانے ۳۹ بجاں همتش نامے فزداں بیضهٔ بیضا

وجودش باقضا توام زجودش ماسوا خرم ۴۰ عدو دشش باقدم همدم حیاتش باابد همتا

قضا بر دست دستش فنا تغییت در دستش ۴۱ چو ماهی بستر شستش بهر نیا و مافیها

زمیں گو نیست در مشتش فلک مهری در انگشتش ۴۲ دو تا چوں آسماں پشتش به پیش ایزد یکتا

بسائل بحر و کاں بخشد خطا گفتم جهاں بخشد ۴۳ گر از قسم کونهاں بخشنه بسیاری شود پیدا

فلک مست جمال او فلک محو کمال او ۴۴ ز دریائے نوال او حبابے لجهٔ خضرا

زماں را عدل او زیور جهاں را ذات او مفخر ۴۵ زماں را او زماں پرور جهاں را او جهاں آرا

ز قدرش عرش مقدار از صنعش خاک آثار ۴۶ بباغ شوکتش خارے ریاض جنت الماوے

اهل را جود او مرجع اجل را قهر او مصنع ۴۷ فلک را قدر او مرجع ملک را صید او ملجا

له به لغت سریانی نوعے از سوسمار است و بفارسی آفتاب پرست را گویند

۲۔ قصیده در مدح امیر کبیر مرزا نقی خان رحمة الله گوید

نسیم خلد می وزد مگر ز جویبارها ۱ که بوی مشک می‌دهد هوای مرغزارها

فراز خاک و خشتها دمیده سبز کشتها ۲ چو کشتها بهشتها نه ده نه صد هزارها

بچنگ بسته چنگها نوای بسته زنگها ۳ چکاوها کلنگها زند دها هزارها

زنای خویش فاخته دو صد اصول ساخته ۴ ترانها نواخته چو زیر و بم تارها

ز خاک رسته لالها چو بسدین[۱] پیالها ۵ ببرگ لاله ژالها چو در شفق ستارها

فگنده اند همهمه کشیده اند زمزمه ۶ بشاخ سرو و بن همه چه کبکها چه سارها

نسیم روضهٔ ارم جهد بغنچه دمبدم ۷ ز بس دمیده پیش هم بطرف جویبارها

بهارها بنفشها شقیقها شگوفها ۸ شمامها خجسته بار الماعارها

ز هر کرانه مستها پیالها بدستها ۹ ز مغز می پرستها نشانده می خمارها

ز ریزش سحابها پر آبها حبابها ۱۰ چو جوی نقره آبها روان درین آبشارها

فراز سرو بوستان نشسته اند قمریان ۱۱ چو مطربان نغز خوان بزمردین منارها

فگنده اند غلغله دو صد هزار بیدله ۱۲ بشاخ گل بسے گله ز رنج انتظارها

درختهای بارور چو اشتران باربر[۲] ۱۳ همی ز پشت یکدگر کشیده صف قطارها

مهار کش شمالشان سحابها جوالشان[۳] ۱۴ اصول شان عقالشان فروغشان مهارها

درین بهار دلنشین که گشته خاک عنبرین ۱۵ ز من بوده عقل و دین نگاری از نگارها

۱۔ مرجان را گویند۔ ۲۔ رخت متاع سازش ۳۔ زانو بند شتر۔

رفیق جو شفیق خو عقیق لب شقیق رو ۱۶ رفیق دل دقیق مو چه موزه مشکتار را

بطره کرده تعبیه هزار طبله غالیه ۱۷ طره بسته عاریه بموزه ذوالفقار را

مه دو هفته سال او سواد دیده خال او ۱۸ شگفته از جمال او بهشت نو بهار را

دو کوزه شهد بر لبش دو چهره ماه نخشبش ۱۹ نهفته زلف چون شبش ستاره ها شمار را

سهیل حسن چهر او دو چشم من سپهر او ۲۰ مدام مست مهر او ندیده اعتبار را

چه گویمت که دوش چون بناز و غمزه شد درون ۲۱ بحجره آمد اندرون لعل نیمه گسار را

بکف بطی ز سرخ مے که گر از و چکد بے نے ۲۲ همی ز بند بند نے برد دل چه شرار را

دونده در دماغ و سر جهنده در دل و جگر ۲۳ چنانکه بر جهد شرر ز سنگ ریشه خار را

مرا بعشوه گفت هے ترا ست هیچ میل مے ۲۴ بگفتمش بیاد کے بنخش هے بیار را

خوش است کاشب بصنم خوریم مے بیاد جم ۲۵ که گشته دولت عجم قوی چو کوهسار را

ز سعی صدر نامور همین امیر دادگر ۲۶ که زو گشوده باب در ز حصن و ز حصار را

بجائے ظالمے شقی نشسته عادلے تقی ۲۷ که مومنان متقی کنند افتخار را

امیر شه امیر شه لیسار شه همین شه ۲۸ که سر زد آفرین شه بعرش سده بار را

یگانه صدر محترم همین امیر محتشم ۲۹ اتابک شه عجم امیر شهریار را

امیر مملکت کشا امین ملک پادشا ۳۰ معین دین مصطفی حنیف رزق خوار را

قوام احتشام ها عماد احترام ها ۳۱ مدار انتظام ها عیار اعتبار را

مکمل قصور ها مشید ثغور ها ۳۲ ممهد امور ها منظم دیار را

کشنده شریر ها پناه هاکن امیر ها ۳۳ خزانه فقیر ها لطائم بخش کار را

۱؎ ادب آموزنده را گویند ۲؎ لقب حکام شیراز بود ۳؎ ضامن

کشیده گرد ملک دین ز سعی فکرت رزین ۵۲ ز کوهپایه‌های آهنین لب آهنین حصارها

حصار کوب صف‌شکن که نیزه‌اش لف اژدها ۵۳ چو از گلوی اهرمن شرر فشان بخارها

سیاه رو ز رشکم کنند سرخ چهره هم ۵۴ چو چهره قاصد عدم چو رو دخیل مارها

شوند در پاد از او تمام مار سرخ رو ۵۵ که بر جهندش از گلو چو مارها نثارها

ندیدم اژدها سنجنبیل آتشین تن آهنین ۵۶ که افگنند در اهل کین ز مار باد مارها

نداد ما ندونه دین ز دیو پر شود زمین ۵۷ فتنه خمار ظلم و کین بجست زود الخمار[2] ها

منتظم ملک دین نگو زهی که ساخته بشبخر ۵۸ که نگسلد یکی ز دگر چه بود با زتارها

الا گذشت آ ز من که نگسلند در چمن ۵۹ سیال لاله و سمن تمار با فسارها

مرا بپرورد آنچنان که ماند از تو جاودان ۶۰ ز شعر شده در جهان خجسته یادگارها

بجای آب شعر من اگر برند در چمن ۶۱ ز فکر آب و در یخ تن رهیده آبیارها

بهاره تا به خزان شود ز یاد مهرگان ۶۲ تهی ز رنگ و بو جهان چو گشت سوسمارها

خجسته باد حال تو هزار قرن سال تو ۶۳ بهر دل از خیال تو شگفته نوبهارها

۳ ـ قصیده در مدح جناب حاجی میرزا آقاسی فرماید

دو قلاع کفر زند با هم مصاحب ۱ یکی تیغ خسرو یکی کلک صاحب

یکی خرمن ظلم را برق خاطف ۲ یکی کشته عدل را مزن ساکب

یکی ضبط ملک عجم را مزاول ۳ یکی ربط دین عرب را مواظب

یکی با شطط چیر ملک از مساعی ۴ یکی واسطه رزق خلق از مواهب

---

۱ محکم. ۲ لقب از یکی تجار عرب است

بدر رفته سقف سرائے جلالت ۲۲ فلک چیست دانی نسیخ[۱] مناکب

کنی آنچه با نامه در معارک ۲۳ کنی آنچه با خامه در محارب

نه ترکان توران کنند از عوالی[۲] ۲۴ نه گردان ایران کنند از قواضب

بتعجیل مضراب در چنگ جنگی ۲۵ بجنبد قلم گر بدست محاسب

محاسب نه تکثیر سهم اهل گیتی ۲۶ نه یک تا روز محشر مواظب

مداد آنچه نقش نوشتن پذیرد ۲۷ اگر مار جاری اگر طین[۳] لازب

قلم هرچه در دست بتوان گرفتن ۲۸ ورق هرچه بهر نوشتن مناسب

بدیوان فضلت نیارند کردن ۲۹ نه حصر محامد نه حد مناقب

زہے امر و نہی تو اندر ممالک ۳۰ نفاذے که ارواح را در قوالب

درین مه که باشد عمل پارسا را ۳۱ گہی لقمہ شارہ گہی قص شارب

ز اندیشه صوم و تشویش سرما ۳۲ گر دے زمے برخی از توبہ تائب

چنان سرو گیتی که باسیف قاطع ۳۳ بگردد ز مرکب جدا پائے راکب

چو موئے که در مے فتد جرعه کش را ۳۴ بخونیں سرشک اندران جسم ذائب

گران کشته بے بادہ صاف ساغر ۳۵ بر انساں که بیجاں ز خندہ قالب

چناں لعل دلبر بخشند صواعق ۳۶ چناں چشم عاشق بگرید سحائب

کنند ابرها طل ز تقطیر[۴] ژاله ۳۷ زمیں را چو گردوں پر از نجم ثاقب

همی هردم از برف زال زمانه ۳۸ بعارض پریشاں کند شعر شائب[۵]

---

۱ انچه عنکبوتاں از تار بتند ۔ ۲ جمع عالیه سر نیزه را گویند ۳ گل چسپنده که بازه
۵ موئے سپید ۔

مرا ہست بے مہر ماہے کہ بر من ۳۹ بود مہر آں ماہ چوں روزہ واجب

دو چشمش تعالیٰ دو جادوے لاہی ۴۰ دو زلفش تبارک دو ہندوے لاغب

بایوال خواند غزالے غزل خواں ۴۱ بمیداں شتابد پلنگے مغاضب

عذار فروزانش در فرع فاحم ۴۲ سہیل یمانیست در لیل صارب

بنجران تن من خضیبش انامل ۴۳ ز دود دل من دمیش حواجب

غزل‌خواں غزالیست کز گرگ غمزہ ۴۴ کند صید خونتان ہشر بر محارب

مرا چوں پری دیدہ دیوانہ سازد ۴۵ چو گردد پریوار از دیدہ غائب

پراندوش چوں مہرۂ اختران را ۴۶ بروں ریخت از حقۂ چرخ لاعب

چو از قعر واژوں چہی سنگ ریزہ ۴۷ ز چرخ معلق عیاں شد کواکب

فروزندہ ورسے دراں لیل الیل ۴۸ چو آویزہ در زبرجد کواعب

درآمد درآں بت مہر چہرم ۴۹ پراگند بر ماہ مشک از دو جانب

خراباں و سرمست و مخمور و بیخود ۵۰ شکستہ کلہ تاب دادہ ذوائب

چو بنشست برخاستم از سر جاں ۵۱ سرودم کہ اے جاں بوصل تو راغب

دریں فصل و ایں ماہ و وقت ایں شب ۵۲ من و وصل تو زہ زہ زہے عجائب

فو اللہ ما کان من قبل ہذا ۵۳ فوادی خبیرا بتلک الغرائب

لقد اسعف الدہر کل المقاصد ۵۴ لقد انجح الحب جل المطالب

الحمد بنا نعمت اللہ بالحق ۵۵ وہبت و تمت علینا الرغائب[1]

من اللہ آلت الینا العوائد ۵۶ من الحق جالت علینا المواہب

---

[1] جمع رغیبہ یعنی کہ باو رغبت کنند ۱۲

تو گوئی من سخن سنج ای بخت مقبل ۵۷ من دروے کو خرخرای دهر جاذب
شب و آفتاب انگیے کوے مسکیں ۵۸ بیابان و آب انگیے کام لائب
زور بیتہ چہ روز است روزش کہ امشب ۵۹ پس از صبح صادق مد صبح کاذب
مرادمن ایدول چہ باشد مرادت ۶۰ بگوائیے مراد ترا طبع طالب
بگفتا یکے نامہ خواہم ملفق ۶۱ بوصف زمستان و تعریف صاحب
بہ بستم شدن شد ستر خامہ جنبان ۶۲ چو در دست بربط نوازان مضارب
روان جابکے چست و فرز نوشتم ۶۳ چو ہنگام ترغیب کلک محاسب
بامداد آمد بنامہ زخامہ ۶۴ رقم کرد این چامہ شد لغز راتب
ہمی بارد از ابر بارندہ راضب ۶۵ چو در دست دستور واہب سحائب
ہوا سرد شد چون دل خصم جاہش ۶۶ کہ در گرم دوزخ بما نا دو اصحب
جہنگ گشت عالم چہ چشم بخیلش ۶۷ چو گلشن بر او باد نار نوائب
چو جان بداندیش او در معارک ۶۸ تن بے نوایان توان در مصاطب
چو خون دل از دیدہ بد سگالش ۶۹ ہمی آب باران روان از مصائب
چو دندان زیاد و شاتان بزمش ۷۰ شب و روز باران تگرگ از سحائب
الا تا کہ ہر سالہ آید مستان ۷۱ زمستان بزمش بلا باد ہارب

۴ قصیدہ در مدح حسین خان صاحب اختیار

بہار آمد کہ از گلبن ہمی بانگ ہزار آید ۱ بہر ساعت خروش زاغ زار از مرغزار آید

---

۱ سلطان لہ مرکب [illegible] قصیدہ [illegible] گاہ باشد جمع [illegible]

تو گوئی ارغنون بستند بر هر شاخ در هر برگ ۲ زبس بانگ تدرو و صلصل و دراج و سار آید

بجوشد مغز جان چون بوی گل از بوستان خیزد ۳ ببر در مرغ دل چون بانگ مرغ از شاخسار آید

خروش عندلیب و صورت ساز و ناله قمری ۴ گهی از گل گهی از سرو گاه از جویبار آید

تو گوئی ساحت بستان بهشت عدن را ماند ۵ زبس غلمان و حور آنجا قطار اندر قطار آید

یکی بر کف نهد لاله که ترکیب قدح دارد ۶ یکی بر گل کند تحسین که در بوسه نگار آید

یکی با دلبر ساده به صحن بوستان گردد ۷ یکی با ساغر باده بطرف جویبار آید

یکی بیند چمن را بی تامل مرحبا گوید ۸ یکی بوید سمن را مات صنع کردگار آید

یکی بر لاله پا کوبد که بی رنگ بیداد ۹ یکی از گل بوسه آید که کنج بوی یار آید

یکی بر سبزه می غلطد یکی در لاله می تصید ۱۰ یکی گاهی رود از هوش یکی که هوشیار آید

ز هر سوئی نوای ارغنون و چنگ و نی خیزد ۱۱ ز هر کوئی صدای بربط و طنبور و تار آید

یکی اینجا نواز و نی یکی آنجا گسار و می ۱۲ صدای های و هوی و هی ز هر سوئی هزار آید

بهر جا جشنی و جوشی بهر گل می قدح نوشی ۱۳ ثنا از غالبا هوشی چه فصل نو بهار آید

مگر در سنبلستان دل من شد کشیده گیسو را ۱۴ که از سنبل بمغزم بوی جانان بی اختیار آید

الا یا ساقیا می ده بجام من بیا پی ده ۱۵ ز دامم می خورد دائم که نی تا سر خمار آید

سیه شد از بیاره مرم بده آب دریا سوزم ۱۶ بجانت کند و صد حسرت اگر چه بکار آید

نیابی کنار سبزه چنین لذت و هم باده ۱۷ خصوص آن دم که از گلزار باد مشکبار آید

بحق باده خورانی که می نوشند با خوبان ۱۸ که هیچ یاران بکامم آب کوثر ناگوار آید

شراب تلخ خواهم یا تبه شیرین از شورش ۱۹ خرد دیوانه گردد کوه صحرا بقرار آید

---

۱ محو ذ نجود که حسبش نداشته باشد ۲ پریشان شدن و در هم رفتن۔

تو چون خانہ آئی خانہ رشک بوستان گردد ۳۷ اگر فصل خزانی بوستان آئی بہار آید

غریبے کز تو بر گردد بشہر خویش مینالد ۳۸ کہ پندارد بغربت از بر خویش و تبار آید

چرا باید کشیدن منت نقاش و صورتگر ۳۹ تو در ہر خانہ کائی خانہ پر نقش و نگار آید

نگارا صبح نوروز است و در روز بوسہ امروز ۴۰ کہ در اسلام این سنت بہر عیدی شعار آید

بیاد تست در مستی دو شب پیش میگفتم ۴۱ کہ چون نوروز آید نوبت بوس و کنار آید

تو شکر خندہ کردی نیک آہستہ میگفتی ۴۲ بود نوروز من روزی کہ صاحب اختیار آید

حسین خان میر ملک جم کہ چون در بزم بنشیند ۴۳ نصیب اہل گیتی از یمین و از یسار آید

بگاہ کینہ گر تنہا نشیند از بر توسن ۴۴ بداندیشش خیال اندر کہ یک عالم سوار آید

نگاہ خشم مژگانہائے او در چشم بدخواہان ۴۵ چو تیر تہمتن[1] در دیدۂ اسفندیار آید

زبیم عدل او خفتہ خیال کش نیست بیداری ۴۶ بچشم فتنہ بیداری خواص کوکنار آید

چو یاد از باد قہر او کنم گاہ سخن سازی ۴۷ دوات و دفتر و کلکم بہر سو تار و مار[2] آید

چو وصف تیغ دشمن سوز او را بر زبان رانم ۴۸ چو دود از رخ اژدہا کنم بر لب سوزبان شرار آید

خیال جنبش یکران او چون در ضمیر آرم ۴۹ فضائے عالم اندر نظر یکسر غبار آید

چو از دست افشانش نگارد خامہ ام وصفے ۵۰ ورق اندر ورق دیوان شعرم زرنگار آید

ز طبع دست او ہر گہ سخن رانم تو پنداری ۵۱ کہ ابر بحرم اندر بہ سین در بسیار آید

چو طبع روشنش را از صفات منقبت گویم ۵۲ بچشم تاب خورشید درخشان مستعار آید

حدیث خلق او از خامہ چون در نامہ بنویسم ۵۳ سراسر نقش دیوانم چو نقش قند بار آید

۱؎ [illegible] بزرگ و تہمتن بزرگ تن را گویند و این لقب رستم است

۲؎ پریشان و پراگندہ شدن جہان

زبیم رمح او در دیدگان خصم او زین پس ۵۴ بجای غمزه پیکان و بجای خواب خار آید

حکیمی گفت هر کس خون خورد لاغر شود اکنون ۵۵ یقینم شد که شمشیرش ز خونخواری نزار آید

بروز رزم او در گوش اهل مشرق و مغرب ۵۶ بهر جانب که رو آرد ز بانگش زینهار آید

زشوق آنکه بر دم کف رادش ببخشاید ۵۷ زر از کان سیم از معدن در از قعر بحار آید

برو ورد اعوذ الناس تیغش بسکه خون جوشد ۵۸ تو گویی کهنه گیتی همه یاقوت زار آید

محاسب گفت روزی نشمرم جود تو لی ترسم ۵۹ زخجلت بر نیارد سر اگر روزی شمار آید

سکین با کف زر بخشش چون بر رخش بنشیند ۶۰ بدان ماند که ابری بر فراز کوهسار آید

حصاری نیست ملک آفرینش را اگر حزمش ۶۱ چه غم جیش تتار کاندران محکم حصار آید

فلک قدرا ملک صدرا بهار آید بهر سالی ۶۲ بجز آن کز خلقت گیتی یادگار آید

بعیدت تهنیت گویند من گویم تو خود عیدی ۶۳ بعیدی تهنیت هرگز نباید شرمسار آید

مرا از بد روز یکه دیدم چیز فرو زشت ۶۴ دگر لو روز با دیرش من بی اعتبار آید

الا تا نسبت صد را اگر با چار صد جستی ۶۵ چنان چون نسبت او با اهل یک چهار آید

حساب دولت افزون آن کان حساب النقد ۶۶ شمار مدت بیرون ز آن کاندر شمار آید

تو پنداری دیانت بحر عمانست قاآنی ۶۷ که از وی رشته اندر رشته در شاهوار آید

ابن لشکر

هرگه سخن اندر لب من قند شود اینے عجب ۳۲ ناچار شور است آن لب کش در نمکدان پرورد

چون در شاق آید همی بر جیده ساق آید همی ۳۳ تکلیف شاق آید همی آن را که ایمان پرورد

خیزا نے نگارا زده دل‌ها آن سیم دید بیں کن بله ۳۴ بگذار جنگ و مشغله کاین هر دو خسران پرورد

جامے بجو بر کاخ بجو بوسه حرفے بگو ۳۵ زان پیش کان وی بگو خار مغیلان پرورد

در شست خواهم غنیمت تا سخت بر بوم البت ۳۶ ترسم ز زلفت چون شبت کو تخم عصیان پرورد

از دو لبت ای هم نفس یک بوسه دارم ملتمس ۳۷ بگذار تا خود مگس در شکرستان پرورد

بوسه بده بے شغب بے زحمت جنگ و گله ۳۸ کز جان برفت آن حوصله کاندر جهان پرورد

در بوسه ندهی ای پسر جاے بکیں بندم کمر ۳۹ گر دو سخنور شیر نر چون سیم طغیان پرورد

دیده چو جا آئی کسی کو را بود حرمت بسے ۴۰ زیرا که در مجلس بسے مدح جهانبان پرورد

ماه سپهر شاه جهان غیث زمین غوث زمان ۴۱ کز قیروان تا قیروان در ظل احسان پرورد

دارا محمد شاه زاد آن قیصر کسرا نژاد ۴۲ آن کز رسوم عدل و داد آئین یزدان پرورد

از حزم و اندر خیر و شر وز عزم گیر و بحر و بر ۴۳ از جود بخشد خشک و تر وز عدل گیهان پرورد

گیتی چو مهدی عهد او نظم جهان از جهد او ۴۴ وز عهد او در عهد او مهتاب کتان پرورد

قهرش همه زهر اجل وشند پستان امل ۴۵ مهرش به طعم عسل در کام ثعبان پرورد

چون بر فرزند مهد او در پنجه گیرد گم رها ۴۶ ماندیان کالبرها اندر بیشه‌ها پرورد

از تیغ خصم شوم زان پیش کاید از عدم ۴۷ ترا چو ماهی در شکم بادست خفتان پرورد

ماریست کاکلش تخمه سر کرده هر باد و میشکر ۴۸ تا زیست تیغش جان شکر کز شعله طوفان پرورد

دستش چو بخشد مال را روزی ده هر آمال را ۴۹ چون دایه کاطفال را از شیر پستان پرورد

گر حفظ انہاے پیشر از حزم او یابد اثر ۵۰ چوں لوح محفوظش فکر حاشا کہ نسیاں پرورد

تا در کمیں حضم و غسل بادی نیاز از وجبل ۵۱ از ہر سر مویش اجل چشمے نگہباں پرورد

مداح او با خویشتن گر راند از خلقش سخن ۵۲ حالی الطبعش فی الآن ہر شت حضواں پرورد

در بدسگال بد سیر خشم دلے آرد ور نظر ۵۳ در دوم نجالش داد گر ہر صفت نیراں پرورد

شاہا مرا در انجمن خوانند استاد سخن ۵۴ وا کنوں پریشاں طبع من نظم پریشاں پرورد

ایں نظم را ناگفتہ گیر ایں مدح را ناشفتہ گیر ۵۵ ایں بندہ را آشفتہ گیر ایرا کہ ہذیان پرورد

ایں مدح را پا تا بسر نہ مبتدا او نہ خبر ۵۶ آری زہد گوید تبر ہوشے کہ نقصان پرورد

ہم بس عجب نبے کایں ثنا افتد قبول پادشاہ ۵۷ کاخر پسندد مصطفےٰ شعر یکہ حساں پرورد

شعرے دو کز غیب آمدہ وز غیب نے غیب آمدہ ۵۸ وحی ست لاریب مرہ تا مدح سلطاں پرورد

الہام مطلق دانمش اعجاز بر حق دانمش ۵۹ وحی محقق دانمش وحی کہ ایقاں پرورد

بیواسطہ روح الامیں ایں پردہ جان نفس پیا ۶۰ تا پردہ دار ملک دیں در پردہ جاناں پرورد

درخواب گفتش داد گر کاے از خرد بیدار تر ۶۱ خلاق بیداری شعر خوانی کہ ایاں پرورد

بیخود شو از صہبائے من صہبا کش از مینائی من ۶۲ فیضے بہ سودائی من کز مشکل آساں پرورد

اینست بہ بیداری نشاں کز وجد گوئی ہر زباں ۶۳ ساقی بدہ رطل گراں ال مے کہ ہیجاں پرورد

چوں بندہ عنواں کرد با آں نغز شعر جانفزا ۶۴ ارچہ کہ اشعار مرا آں طرفہ عنواں پرورد

تا دیدہ از صحرا علمت تا خیز داز دریا صدف ۶۵ از غم عدویت چوں کشف سر در گریباں پرورد

کجا استغفرالله مشک با این بوی این نکهت ۳۶ زهی لفا گمانم آتش به ضیمران کردی

نه هرگز حاش لله ضیمران با طیب این طینت ۳۷ زهی لفا یقین جادو بهشت جاودان کردی

علی الله عارض حور جنان با زیب این زینت ۳۸ زهی لفا مگر روح القدس را میهمان کردی

نیاید از دم روح القدس این طیب طوبی لک ۳۹ که از یک بوی جان پرور جهانی شادمان کردی

زهی لفا تو خود برگو چه کردی تا شدی مشکین ۴۰ سر من تیها که بسپردم خدا این کردی آن کردی

ولیکن بر وه ام بوی که این لفا زچه شد پیدا ۴۱ چرا سربسته گویم کا تحقیق آنچنان کردی

معاذالله بهشت جاودان این راح و این ره است ۴۲ زهی لفا مگر الفت تو با حور جنان کردی

نهانی ز شوقی دادی نسیم صبح را در راه ۴۳ غباری عادیت از در که فخر زمان کردی

۷۔ در مدح شجاع السلطنه حسن علی میرزا گوید

باد نوروزی شمیم عطر جان می آورد ۱ در چمن از مشک چین صد کاروان می آورد

رستم عید از برای چشم کاوس بهار ۲ نوشدارو از دل بو خزان می آورد

یا منوچهر صبا زی آفریدون ربیع ۳ فتح نامه سلم و تور از خاوران می آورد

بهر فتح بیژن اسپ می گلستان گیو را ۴ از گل سوری درفش کاویان می آورد

رستم اردی بهشتی مژده نزد طوس عید ۵ از هلاکت اشکبوس مهرگان می آورد

بهر بادورد خرامرز حریف انیک سپهر ۶ از کمان بهمنی تیر دستان می آورد

یا پیام گشتن دارا برای باد صبح ۷ در بر اسکندر صاحب قران می آورد

یا تهماس خزان را قارن گردی بهشت ۸ دستگیر از نیزهٔ آتش فشان می آورد

له بیوراسپ لقب ضحاک بیوه در لغت فارسی ده هزار را گویند چون ده هزار اسپ داشت بیوراسپ لقب یافت ۱۲

یا نوید قتل گرم هفتواد[1] نسیم ۹ در چمن چون اردشیر پاسبان می آورد

یا گروهی فصل دی را برد از دل خاک ۱۰ گیو فروردین بجا زمی کشان می آورد

نفس نامی بدانکه کا نیک باستمداد باد ۱۱ نقشها از پرده در سلک عیان می آورد

خواهران لاله و گل را ز سفت رام خاک ۱۲ همچو رویین تن ز راه هفتخوان می آورد

خندهٔ گل است باعث گریهٔ ابر شگفت ۱۳ کاشک چشم او خواص زعفران می آورد

لفظ نامی خود بسودی نیست بل از خوشیست ۱۴ صفحها بیت تازه هر حرف چیان می آورد

گاه پر بانند نتا جان پرند از نسترن ۱۵ فرو بسمن بیاد از گل پرنیان می آورد

گاه بر شنجار صرافان زر دو دینار چند ۱۶ از گل خیری بیازار جهان می آورد

مطلعی از مطلع طبعم بر آمد کز فروغ ۱۷ مهر را در جاد به تحلی نهان می آورد

ساقیا ما شراب ارغوان می آورد ۱۸ بزم را اندر گلگشت جنان می آورد

جام کیخسرو حمیرا از خون سیاوشان کند ۱۹ در دل الماس یاقوت روان می آورد

قصهٔ اسکندر همین ظلمات بدنی آب خضر ۲۰ طبع رمزی سخن را در بیان می آورد

خود نمیدانست اسکندر مگر کاندر شراب ۲۱ هست تاثیری که عمر جاودان می آورد

از دل صاف صراحی در تن تابنده جام ۲۲ دست ساقی مایهٔ روح روان می آورد

دست افشان ایستگان هر دسته ساده رو ۲۳ بر دلبوسے در که پیرمغان می آورد

خلق را جشنے دگرگون ست گویا نو بهار ۲۴ از نسیم عطر گلستان شادمان می آورد

این صبح گاهے مژدگانی زد خشلق ۲۵ از نزد دل موکب شاه جهان می آورد

قهرمان ملک جمشیدی بهادر شاه حسن ۲۶ آنکه کیوان را بدرگه پاسبان می آورد

---

[1] نام مبارزی تورانی که تا دل پسر کاوه او را کشت —

آن شهنشاهی که هر شام و سحر از بهر شوق ۲۷ سجده بر خاک درش هفت آسمان می آورد
آنکه یک تسبیح کفت او آشکارا صد هزار ۲۸ گنج باد آورد و گنج شایگاں می آورد
هرکرا الطاف او تاج شرف بر سر نهاد ۲۹ روزگارش کامگار و کامراں می آورد
هر چه نقش جود او دست نقاش قضا ۳۰ بر سبیل آزمون و امتحاں می آورد
هیچ دانی با عدو تیغ جهاں سوزش چه کرد ۳۱ آنچه بر کشت را برق یماں می آورد
تا بدیوان جهاں نامش رقم کرد آسماں ۳۲ نام و نشان زآنکه اندر داستاں می آورد
رفعت کاخ جلالش در سر ایوان دماغ ۳۳ کاروانان یقیں را در گماں می آورد
نصرت و فیروزی و فتح و ظفر بار روزگار ۳۴ با رکاب شوکت او همعناں می آورد
همت دست گهر بارش مزاج ابر را ۳۵ با خواص آتی طبع دخاں می آورد
ذره از تعلیم آدابش بهر دم صد شکست ۳۶ بر شکوه افسر شاه اردواں می آورد
خصم پائے چوں ستیز خسرو اسپ از کجا ۳۷ تاب ناورد سوار سیستاں می آورد
مور گر دستی نیارد ترکش کاهے برکشید ۳۸ سهم گردی بر تن شیر ژیاں می آورد
با طنین پشه لاغر که تحریکش ز در نیست ۳۹ سهم خلل بر خاطر پیل دماں می آورد
می گرفتم از دلیرش سب آسیب از کجا ۴۰ بر تن بازوی سام پهلواں می آورد
گشت بس که پاسدار بارگاه حشمتش ۴۱ از جلالت پا بفرق فرقداں می آورد
گر دوش گردوں بگردش کے رسد هر گه که او ۴۲ در جهاں رخش عزیمت را جهاں می آورد
لرزه اندر هفت آسماں افتد زبیم ۴۳ چوں بهیجا دست بر گرز گراں می آورد
دختران چشمه را آشوب اندر آب ۴۴ هر کجا کافاق تا مس بر زباں می آورد

له دیهیم تاج سه طنین آوازش ۱۲ سه هیجا غبار رزمگاه

ای شهنشاهی که از تاثیر عدلت روزگار ۴۵ صعوه را از چنگل باز آشیان می آورد

گر ز امانت فلک گردن کشد بر گردنت ۴۶ دست دوران پالهنگ[1] از کهکشان می آورد

روزگار از ازدواج چار مام و هفت باب ۴۷ با کفت طفل عطارد توامان می آورد

نیست جز تاثیر تابان نجم بخت هر چه را ۴۸ لاب[2] اسطرلاب و در مزار اردجال می آورد

معجز تاثیر انفاس تو در تسخیر ملک ۴۹ از دم عیسی روح الله نشان می آورد

موسی شخص تو فرعون حوادث را ستوه ۵۰ از ظهور معجز کلک دنبال می آورد

مر قضا را در نظام حل عقد روزگار ۵۱ هر چه گوئی آنچنین او آنچنان می آورد

آسمان جز مهر و کینت نیست گر و سرمایه ۵۲ آشکارا هر چه از سود و زیان می آورد

چون فلک صاحبقرانی چون ترا نادیدید ۵۳ زان سبب آسوده داشت از بهر آن می آورد

شادی شاها که دائم بر وجود عقل پیر ۵۴ مژدها از جانب بخت جوان می آورد

تحفه آنی ز رشحه مرحمت چشمه فگن ۵۵ کز دمی بشارت جز زبان می آورد

گرچه نظمت نیست لفظی کش توانستن شنید ۵۶ زانکه طبعش آسمان در ریسمان می آورد

لیک چون هموار در مدح تو میراند سخن ۵۷ روزگارش هر دو عالم رایگان می آورد

رشح پاک افضل اندیشه مست نیک او ۵۸ تهنیت هر دم ز خاکستر آن می آورد

روز و ماه و سالیان در دو غم در بخت مباد ۵۹ تا که دوران روز و ماه و سالیان می آورد

---

[1] پالهنگ کمند [2] لاب نام پسر قناب که واضع اسطرلاب است [3] اردجال شکلی از اشکال نجومی است

۹- فی المسمطات

در مدح و ستایش اختر شہریاری صدف گوہر تاجداری سرگروہ مہد علیا بام خجستہ شہریار کامگار ناصر الدین شاہ قاچار ادام اللہ اقبالہ

(۱) بنفشہ رستہ از زمیں بطرف جوئبارہا | دیا گسستہ حور عین ز زلف خویش تارہا
ز سنگ اگر ندیدہ چساں جہد شرارہا | بہ برگہائے لالہ بیں میان لالہ زارہا
کہ چوں شرارہ می جہد ز سنگ کوہسارہا

(۲) ندانم از کودکی شگوفہ از چہ پیر شد | نخوردہ شیر عارضش چرا برنگ شیر شد
گماں برم کہ ہمچو من بدام غم اسیر شد | ز پا فگندہ دلبرش چہ خوب دستگیر شد
بلے چنیں برند دل ز عاشقاں نگارہا

(۳) دریں بہار ہر کسے ہوائے داغ دارد | بیاد باغ طلعتے خیال باغ دارد
بہ تیرہ شب ز جام مے بکف چراغ دارد | ہمیں دل منست و بس کہ درد و داغ دارد
جگر چو لالہ پر ز خوں ز عشق گلعذارہا

(۴) بہار را چہ می کنم چو شد ز بر بہار من | کنار کردم از جہاں چو او شد از کنار من
خوشا دمے آمدے کہ بود یار یار من | دو زلف مشکبار او بچشم اشکبار من
چو چشمہ کہ اندرو شنا کنند مارہا

(۵) غزال مشکوی من ز من خطا چہ دیدہ | کہ ہمچو آہواں چیں ز اہل خطا رمیدہ
بنفشہ بوئے من چرا بحجرہ آرمیدہ | نشاط سینہ بردہ بساط کینہ چیدہ

بسیار نقل آشتی بس است گیر و دارها

بصلح در کنارم آز دشمنی کنارہ کن　　دلت رہ از نمید نہ دوست استشارہ کن (۶)

دیا چہ سبحہ رشتہ ز زلف خویش پارہ کن　　براو بہ بند صد گرہ و زاں سپاں استخارہ کن

کہ سخت عاجز آمدم ز رنج انتظارہا

نہ دلبرے کہ بر رخش بیاد او نظر کنم　　نہ محرمے کہ پیش او حدیث عشق سر کنم (۷)

نہ ہمدمے کہ یکدمش ز حال خود خبر کنم　　نہ بادہ مجتبے کز و دماغ تر کنم

نہ طبع را فراغتے کہ تن دہم بکارہا

کسے نپرسدم خبر کہ کیستم چہ کارہ ام　　نہ مفتیم نہ محتسب نہ بادہ خوارہ ام (۸)

نہ خادم مساجدم نہ مؤذن منارہ ام　　نہ کدخدائے چوشقالؔ نہ عاملی ولارہ ام

نہ مستشیر دولتم نہ جز دستشارہا

بہشت را چہ میکنم ترا بہشت من توئی　　بہار و باغ من توئی ریاض و کشت من توئی (۹)

بکن ہر آنچہ میکنی کہ سرنوشت من توئی　　بدل غائبی زمن کہ در سرشت من توئی

نہفتہ در عروق من چو بودہا و تارہا

دمن زخندہ لبت عقیق را یمن شود　　یمن ز سبزہ خط تو بحر می چمن شود (۱۰)

چمن ز جلوہ رخت پر از گل سمن شود　　سمن چہ سنگر در رخت بجان و دل سمن شود

از آنکہ سنگر و چہ تو سنگہائے از نگارہا

چہ پیش سنگر ِ لبت چہ ہم ز نہ طبرزدا　　کہ با لبت طبرزدا بخجالتے نیزدا (۱۱)

لہ چوشقال نام محاسلے ست از ولایت تلہ دمن بگذرن جائے ہا کیشن باگویند تلہ سمن بعشق و سعد باگوینہ کہ طبرزد انوعے از حلویات است تلہ سنگر بادہ گویندہ

خیال عشق روئے تو اگر زمیں بودے زدا — ز اضطراب عشق تو چو آسماں بلرزدا

همی به وسعت قدم لبان خاکسارها

(۱۲) بتِ دو هفت سالِ من مرا مے دو ساله ده — ز چشم خویش مے فشاں ز لعل خود پیاله
نگار لاله چهر من مے برنگ لاله ده — ز بهر نقل بوسه را ز لب حواله ده

که واجبست نقل مے برائے میگسارها

(۱۳) بهل کتاب را بهم که مرد درس نیستم — نهال را چه میکنیم که زال غرس[۱] نیستم
شرابم آشکاره ده که مرد ترس نیستم — بحفظ کشت عمر خود کم از ترس نیستم

که منع جانور کند همی ز کشت زارها

(۱۴) من از شراب میخورم بیا تنگ کوس میخورم — ببارگاه تهمتن به بزم طوس میخورم
پیاله بادۀ دهی علی الروس میخورم — شراب گبری چشم مے مجوس میخورم

نه چو بگیم که خو کنم برنگ کوکنارها

(۱۵) الا چه سالها که من سه و ندیم داشتم — چو سال تازه میشدی مے قدیم داشتم
پیالها و جامها ز زر و سیم داشتم — دل چو او به بحر کف کریم داشتم

چه خوش نبازد آنچه گم گذشته روزگارها

(۱۶) کنوں هم ارچه مفلسم ز دل نفس بیکشم — [illegible]
فغان ز چرخ نیلی چه اندرس [illegible] — [illegible]

مگر [illegible]

---

۱ غرس نهال نشاندن و گذاشتن [illegible]
راعت ساز د بجهت دفع جانوران زیاں کار ۱۲

صفیه[1] که از صفا بهشت جاودان بود   کریمه که از کرم سحاب زر فشان بود (۱۷)

فرشته زمین بود ستارهٔ زمان بود   عفاف دوست کز ازل حجاب چشم جان بود

گلیش نوش رحمتش مصول نیش خارها

سپهر عصمت و حیا که شاه هست ماه او   شهی که هست روز و شب ز بندهٔ در پناه او (۱۸)

سپهر در قبای او ستاره در کلاه او   الا زاده مادری شهی قرین شاه او

بسجده از پی شرف نقش عزاست افتخارها

یگانه که از شرف دو عالمند چاکر بیش   ز کائنات منتخب سه و چهار گوهرش (۱۹)

به پنج حس و شش جهت نثار هفت اخترش   بهشت خلد و نه فلک نگنده سیاه دفترش

تجلی دادیم و ذره نه ده صد هزارها

میان بدر و چهر او بسی بود بهانه   از آنکه بدر هر کسی به بیند مقابله (۲۰)

ولیک بدر چهر او گمان برم هر آینه   که عکس هم نگند چو نقش جان هر آئنه

خود از خرد شنیده ام من این حدیث بارها

بحکم شرع احمدی واست اجتناب او   وگرنه بهر ستر رخ چه لازم احتجاب[2] او (۲۱)

حیائے او حجاب او عفاف و نقاب او   وگرنه شرم او بدی حجاب آفتاب او

شعاع نور طلعتش شگافتے حجابها[3]

زهی فلک به بندگی ستاده پیش روی تو   بهشت عدن آیتی ز خلق مشکبوی تو (۲۲)

تو عقل عالمی از آن کسے ندیده روی تو   نهان ز چشم و در نهان همیشه گفتگوی تو

---

۱ صفیه یعنی برگزیده و ستوده است ۲ احتجاب یعنی پوشیده در پرده شدن و پنهان شدن است ۳ حجابها یعنی دلواره ۱۲-

بچشم حق نگر کز ژرف بینی مرد دانشور ۷ تو در هر قطره[1] پنهان چو بحر بیکرانستی

اگر کس عکس خورشید فلک در آبدان بیند ۸ نیارد گفت خورشید فلک در آبدانستی

کجا مهری که سی صد چند غیر از جرم رخشانش ۹ درون آبدان بودن خلاف امتحانستی

دگر گوید نه خورشید است کاندر آبدان بینم ۱۰ ز انکار عیان مردود عقل نکته دانستی

یکی گفتا قدیم از اصل با حادث نه پیوندد ۱۱ سپس پیوند با ذات بهمتا چنانستی

بگفتم راست میگوئی و در راه راست میپوئی ۱۲ ولیکن آنچه میجوئی عیان از این بیانستی

بجنبد سرو از تلخ از نسیم و ریشه پا برجا ۱۳ نه جنبد اصل آن از باد اگر در عرش توانستی

ازین تمثال روشن شد که تعلیق آفرینش را ۱۴ ثباتی با حدوث اندر طبیعت توامانستی

بعینی هست پاینده بصورت هست آینده ۱۵ بوجهی از مکان بیرون بوجهی در مکانستی

از آن پایندگی همسایه با عقل گرانمایه ۱۶ از این زایندگی همسایه با لوزانستی

روان بو علی سینا از این اشراق سبحانی ۱۷ بزیر خاک تاری پای کوبان کش نهانستی

کس از زیر تربتش پرید که قاآنی چنین گوید ۱۸ سر آید مرحبا باشد که تحقیق آنچنانستی

شجاعت پیوند و کلام نغز چونان ۱۹ که ره گم کرده را رهبر چو جبریلی روانستی

۱۰ - در مدح شجاع السلطنه منصور حسن علی میرزا فرماید

عید است ساقی در قدح صهبا ز مینا ریخته ۱ در گوهر الماس گون لعل مصفا ریخته

گردون پی اکسیر جان در طاق زرین روان ۲ در ساغر سیمابیان گوگرد احمر را ریخته

---

[1] تو اندر قطره ای غیر اکبر بینی زیرا که اصل یخ درخت و فرع شاخ است ۱۲ -

آب از سراب انگیخته آتش ز آب انگیخته ۳ ز آتش حباب انگیخته در جرعه دریا ریخته

مے موج زن در مشربا تا موج فوج غم شبہ ۴ اندر ہلال یکشنبه عقد ثریا ریخته

پیمانه کاس من معین غلمان غلام از حور عین ۵ در بزم چوں خلد برین طرح ستارا ریخته

مجلس بخوبی چوں ارم زرین پیاله جام جم ۶ زنجیر پا بر پاے غم از موج صہبا ریخته

خم مریم تہمت زده دوشیزه[۱] آبستن شده ۷ در طفل مے در میکده آب مسیحا ریخته

دف بر شبیه دائره در جیب من صد حنجره ۸ باہم بطرح مشوره طرح ہوا سارا ریخته

چنگ است زالی پشت خم در پی عقابی پنجه ہم ۹ ہر دم ز بانگ زیر و بم بنیاد غوغا ریخته

صہبا سبیل بابله بکری بشادی حامله ۱۰ از نقش زرین مشعله نیرنگ بیضا ریخته

خنیاگران بر بسته صف دست چنگ و نای و دف ۱۱ طرح فشاطا از ہر طرف در بزم دارا ریخته

دارا سکندر حشم رستم تہمتن صورت خدم ۱۲ گز ابر کف گاه کرم لولوے لالا ریخته

صبح است بر طرف افق خونست عمدا ریخته ۱۳ یا اطلس چینی فلک بر فرش دیبا ریخته

شنگرف بر قرطاس ہی یا سجاده بر الماس ہی ۱۴ گردون مرید طاس ہی یاقوت حمرا ریخته

تیغ سحر چون تاب شد انجم از فلک پرتاب شد ۱۵ زان زہره[۲] شب آب شد و ز زہره صفرا ریخته

افراخت فروردین علم شد لشکر دی منہزم ۱۶ صبح از شفق آتش بدم بر فرق سرما ریخته

یا خون شب یلدا[۳] بیاں گاہگان کردی سوادی عیاں ۱۷ از نشتر خور آسمان بہر رفع سودا ریخته

یعنی شجاع السلطنت چوں شیر دست آخته ۱۸ خون ایران گفته در دست ہیجا ریخته

آن گوہر تیغ جہانستان فی انکو بقدر سکران ۱۹ ہم خون سلطان ارسلان ہم آب بغرا[۴] ریخته

۱ـه دوشیزه یعنی دختر باکره است ۱۲ ۲ـه زہره یعنی کیسه است ۳ـه ... نام دشتی در ...

۴ـه ... نام پادشاه ـ

رمحش چو مارے جاگزا آتش فشاں چوں اژدها ۲۰ بر پیکر خصم دغا زان زهر افعی ریخته

تیغش سمند طبیعتی طوسی هندی فطرتی ۲۱ رومی زنگی هیئتی آتش ز اعضا ریخته

آتش دل پولاد رگ داغگه سیماب چوں گجک ۲۲ و ز برق سیلاں یک بیک چوں سیل لالا ریخته

اقبال و دولت شاملش تا سید نصرت عاشقش ۲۳ پیوسته اشک دامنش بر روی غدرا ریخته

جرم کواکب بیست‌ها چوں گوهر از هر سو عیاں ۲۴ رشحی که دست درفشاں بر طلق خضرا ریخته

طبعش نهالے بارور جودش شگوفه لطف او ۲۵ پیوسته در شاخش ثمر در باغ دنیا ریخته

هم بالش از دانشوری بر فرق مهر و مشتری ۲۶ هم آب بر آذری از طبع والا ریخته

رمحش بقتل دشمناں یا زهر آلوده سناں ۲۷ لیکن بکام دوستاں از زهر حلوا ریخته

در قعر دریا شد صدف بر خجالت خود معترف ۲۸ باشد لالی زابر کف شرقا و غربا ریخته

تیغش هلال آسماستی از مهر چوں سیلستی ۲۹ بر جشن تن اعداستی زاں شکل جوزا ریخته

در عهد شاں اصنام ستم افتاده بر خاک عدم ۳۰ چوں نامکه از طاق حرم شد لات و عزیٰ[۱] ریخته

اے حرز جاں نام تو و در طرب ایام تو ۳۱ دست فلک در جام تو شهد مصفا ریخته

از شده ات نازاں زمیں بر سکه عرش برینه ۳۲ بر ذات جان آفریں فر و وفا ریخته

تیغت سجول آلستنی در خون کشاده ترکشتی ۳۳ صد در چوں از هر تنی در روز هیجا ریخته

کلکت کشیده است از رقم بر نقش انگلیون[۲] قلم ۳۴ در قالب موتی زدم رنج معلی ریخته

زاں هند سے دریا شتن تیر فلک عزلت گزیں ۳۵ سر برده اندر آستیں کو هر شد لا ریخته

مانے بود خوشه چین حال او خط بر سے زهر نقط ۳۶ در کام خصم بے غلط زهر آشکارا ریخته

۱ه لات و عزیٰ بتان مکه نام بت است ۱۲ ۲ه انگلیون نام مانی نقاش نام انجیل است

در کشش طراز امسال بہم داد طی از جشن جم ۵۳ در کام جانہا از کرم نقل[1] حنا ریخته

ساغر زمے اندوختہ کندر تکلیف سوختہ ۵۴ در مجمرہ افروختہ عود معطر را ریخته

مانی عشرت ہیچ چیں تا سال دیگر طرح دیں ۵۵ از نصرت جاں آذریں اندر نگار ریخته

اے شاہ قاآنی منم خاقانی ثانی منم ۵۶ نے آنجا قانی منم زیں نظم غرا ریخته

اکنوں منم در شاعری قائم مقام عنصری ۵۷ از نقش الفاظ دری بیرنگ معنی ریخته

تا ہست از دیوان اشعار تو در صفحہ گیتی اثر ۵۸ ہر دم ازاں گنج گہر در سمع دانا ریخته

فرخندہ باد اقبال تو پایندہ ماہ و سال تو ۵۹ نور ہدی بر جال تو از اسماء حسنی ریخته

کاخ ریاست منزلت بزم کیاست محفلت ۶۰ فیض کرامت بر دلت از عالم بالا ریخته

---

[1] حنا گوارا و خوش آیندہ است ۱۲

امیدواران امتحان کو ضروری اطلاع

اگر آپ اسکے متمنی ہیں کہ امتحانات کی کتب یکجا صورت میں بلا کسی
پریشانی کے خرید فرمادیں تو اپنے دیرینہ خادم

انوار بکڈپو لکھنؤ کو یاد فرمایئے

مشیر منشی

یعنے

حل پرچہ جات امتحان منشی سنہ ۳۳ء لغایتہ سنہ ۱۹۴۳ء

حل کردہ

منشی مشیر احمد صاحب علوی بی۔ اے۔ علیگ ناظر و چند دیگر ممبران بورڈ

اب امتحان پاس کرنا بالکل آسان ہوگیا۔ یہ حل خریدیئے اور امتحان
بلا کسی مزید جد و جہد کے پاس کر لیجئے۔

قیمت دو روپیہ ۲ چار آنہ